

ПРИНЦИПИ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІВ

PRINCIPLES AND SCIENTIFIC APPROACHES ENSURING PRACTICAL ORIENTATION OF TEACHING PSYCHOLOGICAL DISCIPLINES FOR STUDENT TEACHERS

У статті зазначено, що ефективність та результативність викладання буде залежати від особистості викладача, рівня, змісту і структури його знань та практичної спрямованості цього процесу, а реалізація завдань у закладах вищої освіти залежить від чіткого і вмілого структурування освітнього процесу, що забезпечується виконанням усіх його функцій. Стверджується, що однією з найбільш важливих особливостей освітнього процесу у сучасній вищій школі є його спрямованість на ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців. Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною. У зв'язку з цим викладачі повинні знати специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців, їхні провідні професійні функції та концентрувати на них увагу у процесі навчання. Виокремлено та проаналізовано специфічні принципи освітнього процесу та концептуальні наукові підходи, що на нашу думку найбільш важливі та оптимальні для забезпечення практичної спрямованості викладання психологічних дисциплін студентам педагогам. Визначено, що забезпечувати практичну спрямованість викладання психологічних дисциплін для студентів педагогів буде дотримання принципу єдності наукової й навчальної діяльності, принципу участі студентів у науково-дослідній роботі, принципу органічної єдності теоретичної та практичної підготовки студентів, принципу урахування особистих можливостей кожного студента та принципу практичної спрямованості викладання та навчання. А також реалізація особистісно-зорієнтованого, компетентісного, діяльнісного, праксеологічного та проблемного підходів в системі освіти. Зроблено висновки, що концептуальні підходи можуть бути зреалізовані через використання інтерактивних методів та прийомів навчання, актуалізацію розвивального потенціалу психолого-педагогічної освіти, проблематизацію освітнього змісту, активізацію самостійності студентів.

Ключові слова: практична спрямованість викладання, викладання психологічних дисциплін, студенти педагоги, принципи освітнього процесу, концептуальні наукові підходи.

The article states that the effectiveness and efficiency of teaching will depend on the personality of the teacher, the level, content and structure of his knowledge and the practical orientation of this process, and the implementation of tasks in institutions of higher education depends on the clear and skillful structuring of the educational process, which is ensured by the performance of all its functions. It is claimed that one of the most important features of the educational process in modern higher education is its focus on effective professional training of future specialists. The idea of a professional orientation of teaching all academic disciplines should be leading. In this regard, teachers should know the specifics of the professional activity of future specialists, their leading professional functions and focus on them during the training process. The specific principles of the educational process and conceptual scientific approaches, which in our opinion are the most important and optimal for ensuring the practical orientation of teaching psychological disciplines to students and teachers, have been singled out and analyzed. It was determined that the practical orientation of the teaching of psychological disciplines for teacher students will be ensured by the observance of the principle of the unity of scientific and educational activities, the principle of student participation in research work, the principle of organic unity of theoretical and practical training of students, the principle of taking into account the personal capabilities of each student and the principle of practical orientation of teaching and training. As well as the implementation of person-oriented, competence-based, activity-based, praxeological and problem-based approaches in the education system. It was concluded that conceptual approaches can be implemented through the use of interactive methods and teaching techniques, actualization of the developmental potential of psychological and pedagogical education, problematization of educational content, and activation of student independence.

Key words: practical orientation of teaching, teaching of psychological disciplines, student teachers, principles of the educational process, conceptual scientific approaches.

УДК 378.016:159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.13>

Зимянський А. Р.

к. психол. н.,

доцент кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Актуальність проблеми дослідження.

В освітньому процесі у закладах вищої освіти беруть участь два основних дійових суб'єкти – викладачі та студенти. Отже, освітній процес треба розуміти як єдність викладання (діяльність тих, хто навчає) та навчання (діяльність тих, хто навчається). Викладання – це діяльність викладача, спрямована на управління навчально-пізнавальною діяльністю

студента на основі врахування об'єктивних і суб'єктивних закономірностей, принципів, методів, організаційних форм і засобів навчання [13].

У процесі викладання перед студентами ставляться пізнавальні завдання, повідомляються нові знання, організуються практичні заняття, самостійна робота із засвоєння, закріплення й застосування знань; прово-

диться перевірка якості знань, умінь та навичок. Викладач, у першу чергу:

- виступає в ролі організатора, керівника в навчально-пізнавальній діяльності студентів;
- створює умови, за яких студенти як суб'єкти навчання можуть найбільш цілеспрямовано, змістовно, оптимально, раціонально й ефективно вчитися, опанувати основи професійної майстерності;
- є джерелом системи знань, навичок і вмінь;
- надає своєчасну допомогу студентам, коли є така потреба;
- піклується про всебічний розвиток особистості студентів;
- контролює та оцінює перебіг і результати навчально-пізнавальної діяльності студентів тощо.

Навчання – цілеспрямований процес засвоєння студентами знань, умінь і навичок, що регламентовані навчальними планами програмами. Цей процес засновано на мотивації, і обов'язок викладача – допомогти студентам засвоїти набутий людством досвід, необхідний для їхньої майбутньої професійної діяльності. «В ідеалі учитель стає організатором самостійного навчального пізнання учнів, не головною дійовою особою в класі, а режисером їх взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з учителем» [6, с. 12]. Процес навчання обов'язково повинен включати такий важливий елемент, як самоосвіта.

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства актуалізується потреба саме в компетентних фахівцях, встановлюються особливі вимоги до підготовки майбутніх фахівців на ринку праці (а саме: комунікативні навички, вміння критично мислити, співпрацювати та взаємодіяти, саморозвиток, соціальна відповідальність тощо). Сьогодні суспільство потребує фахівців із гнучким і оригінальним мисленням, здатних самостійно, творчо вирішувати суспільні завдання, які б постійно поповнювали та вдосконалювали професійні знання та навички шляхом самоосвіти. Тому без формування самоосвітньої компетентності фахівець не може бути конкурентоспроможним [9, с. 333].

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітній процес у закладах вищої освіти визначається зовнішніми (об'єктивними) чинниками (зміст і методи навчання, рівень професійної підготовки викладача, умови навчання у вищому навчальному закладі, соціальне оточення студента) та внутрішніми (суб'єктивними) чинниками (це особистісні риси студента: особливості його темпераменту, характеру, мислення, пам'яті, пізнавальних можливостей, здібностей, мотивація до навчання, попередній досвід та ін.). Ефективність та результативність викладання буде залежати від особистості викладача,

рівня, змісту і структури його знань та практичної спрямованості цього процесу. Отже, реалізація завдань у закладах вищої освіти залежить від чіткого і вмілого структурування освітнього процесу, що забезпечується виконанням усіх його функцій.

Освітній процес у закладі вищої освіти виконує три основні функції:

- освітню, що покликана забезпечити засвоєння студентами системи наукових знань, формування вмінь і навичок;
- розвиваючу, що передбачає розвиток студентів у процесі навчання.
- виховну, що передбачає виховання моральних, трудових, естетичних і фізичних якостей особистості.

У процесі навчання формуються такі моральні якості, як почуття обов'язку і відповідальності, дружби й колективізму, доброти і гуманізму, активна позиція щодо навчання й життя взагалі, а також якості, необхідні майбутньому працівникові будь якої галузі виробництва: вміння планувати свою роботу, добирати прийоми її виконання, контролювати себе, раціонально використовувати час.

Розглянуті функції мають тісний взаємозв'язок, тому реалізація однієї з них обов'язково зумовлює реалізацію певних аспектів іншої. Головні принципи на яких базується освітній процес у закладах вищої освіти України: відкритості; доступності; безперервності; національної спрямованості; міжнародної інтеграції; незалежності від втручання.

І. Кобилянський та Л. Рувінський [12] виділяють такі особливості освітнього процесу у закладах вищої освіти:

1. Кожна наукова дисципліна вивчається студентами в її розвитку, динаміці. Викладачеві слід надавати інформацію про виникнення, становлення й розвиток певної науки, перспективи вирішення її актуальних проблем.

2. Обов'язковою умовою освітнього процесу в закладах вищої освіти є його поєднання з науковими дослідженнями. Викладач має поєднувати викладання з активною дослідною роботою в галузі науки, яку він викладає, та власним прикладом стимулювати студентів до дослідної роботи.

3. Має місце великий обсяг самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів та слухачів, спрямованої на опрацювання різних наукових джерел під час підготовки до лекцій, семінарсько-практичних занять, написання рефератів, проектів, курсових, дипломних та магістерських робіт тощо.

4. Однією з найбільш важливих особливостей освітнього процесу у сучасній вищій школі є його спрямованість на ефективну професійну підготовку майбутніх фахівців. Ідея професійної спрямованості викладання всіх навчальних дисциплін повинна бути провідною. У зв'язку

з цим викладачі повинні знати специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців, їхні провідні професійні функції та концентрувати на них увагу у процесі навчання [8].

Ці особливості передбачають дотримання специфічних принципів освітнього процесу, а саме:

Принцип єдності наукової й навчальної діяльності. Науково дослідна робота, що проводиться на кафедрі, сприяє вдосконаленню всього освітнього процесу та розвитку майстерності науковців і педагогів. Ефективність викладацької діяльності визначається у тому числі і вмінням вченого-викладача своєю творчістю захопити студентів, залучити їх до науки, сформулювати в них допитливість і прагнення до знань. За таких умов студенти охоче беруть участь у науково-практичних конференціях, обговоренні наукових проблем, що порушуються.

Принцип участі студентів у науково-дослідній роботі. У процесі навчання студенту надається можливість набувати певного досвіду проведення досліджень за фахом [8]. Як приклад, щорічні студентські наукові конференції, під час яких студенти отримують досвід проведення дослідження, написання наукових робіт, публічних виступів. Діяльність студентських наукових проблемних груп чи гуртків. Крім того, студенти по закінченні навчання захищають магістерські роботи, у яких подано результати дослідження, яке вони разом із науковими керівниками проводили протягом усього періоду навчання. Такий досвід допомагає згодом ставити і розв'язувати творчі завдання у майбутній професійній діяльності.

Принцип органічної єдності теоретичної та практичної підготовки студентів. Цей принцип ґрунтується на положенні про єдність теорії і практики. Успіх реалізації цього принципу значною мірою залежить від правильного співвідношення теоретичних і практичних занять, що має бути передбачено навчальними програмами закладів вищої освіти. Також важливе значення має проходження студентами педагогічної практики [8].

Принцип урахування особистих можливостей кожного студента. При організації освітнього процесу обов'язково слід брати до уваги той факт, що кожен студент є неповторною особистістю зі своїми здібностями і можливостями [8]. Тож перед викладачами постає завдання допомогти студентам розкрити та розвивати такі здібності та можливості.

Принцип практичної спрямованості викладання та навчання полягає в розумінні зв'язків і залежностей між пізнанням дійсності, наслідком якої є теорія, та практикою. Під час проведення теоретичних занять студенти мають здобувати професійні знання, а на практичних заняттях – навчитись ефективно діяти в реальних умовах професійної діяльності.

Наголошуючи на важливості поєднання навчання з життям, Я. А. Коменський вважав, що учень легше засвоює навчальний матеріал, якщо показати, яку користь має цей матеріал у повсякденному житті.

Цей принцип водночас виконує виховні та розвивальні функції і доводить обґрунтованість основних методологічних та дидактичних закономірностей.

Основні положення цього принципу:

- розуміння вимог до організації і проведення навчальних занять в сучасних умовах;
- формування високої наукової культури майбутньої професійної діяльності;
- дотримання як наукової, так і методичної основ надання конкретного змісту кожній складовій освітнього процесу;
- дотримання дисципліни навчального процесу;
- уміння цілеспрямовано, ефективно і оптимально діяти за складних умов;
- використання науково обґрунтованих та методично конкретних критеріїв оцінки ефективності освітнього процесу тощо.

Під час формування готовності майбутніх фахівців педагогів до професійної діяльності вагомим чинником виступають правильно підібрані концептуальні наукові підходи. У розуміння В. Галузинського та М. Євтуха [3], саме підходи, виступають як комплексні та взаємопов'язані впливи на студентів, що формують професійно успішну особистість. І. Зимня зазначає, що підхід – «це світоглядна категорія, у якій відображаються соціальні настанови суб'єкта як носія суспільної свідомості; ...як поняття, що є ширшим за поняття стратегії навчання і повинно охопити відповідні методи, форми, прийоми» [5, с. 97]. Сучасні потреби суспільства та суспільні запити, упровадження нового Державного стандарту освіти та важливість формування майбутніх фахівців педагогів високого рівня готовності, на нашу думку, потребують організації освітнього процесу через особистісно зорієнтований, компетентісний, діяльнісний, праксеологічний та проблемний підходи.

Особистісно-орієнтований підхід це – цілеспрямований, планомірний, спеціально організований педагогічний прогрес, спрямований на розвиток студента, який має особливі освітні потреби, становлення його як особистості з урахуванням його індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей. Особистісно орієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість, її самобутність, самостійність.

Особистісно-орієнтований підхід – це орієнтація в педагогічній діяльності викладачів педагогічного університету, яка, опираючись на систему взаємопов'язаних понять, ідей та способів дій, підтримує і забезпечує процеси самопізнання, самовдосконалення та саморе-

алізації особистості студента як майбутнього педагога. При використанні даного підходу викладач докладає особливі зусилля для розвитку у кожному студенті унікальних особистісних якостей майбутнього професіонала з гуманістичною спрямованістю.

Особистісно зорієнтований підхід виходить із визнання унікальності суб'єктного досвіду здобувача освіти як найважливішого джерела індивідуальної життєдіяльності та обумовлює своєрідність підходів до визначення поняттєво-термінологічного апарату особистісно зорієнтованої освіти, її мети, змісту, методів, форм і засобів, стилю взаємодії учасників освітнього процесу.

Застосування особистісно-орієнтованого підходу передбачає перерозподіл суб'єктних повноважень в освітньому процесі, сприяє розвитку суб'єктно-суб'єктних відносин між педагогами та студентами педагогічного університету.

Технологічний арсенал особистісно-орієнтованого підходу, на думку С. В. Бондаревської, становлять методи і прийоми, що відповідають таким вимогам, як: діалогічність; діяльнісно-творчий характер; спрямованість на підтримку індивідуального розвитку; надання необхідного простору, свободи для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і способів навчання та поведінки [2].

Формування і становлення педагога-професіонала не вичерпується тільки накопиченням знань, навичок, вмінь, професійного досвіду і майстерності. Справжній педагог повинен бути й зрілою особистістю, що характеризується як вищий рівень особистісного, психологічного, соціального, морального, духовного і професійного розвитку [10].

Компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається. Загальні (базові, ключові) компетентності забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини, вони поступово поглиблюються і збагачуються залежно від рівня освіти. У вищій освіті та професійній підготовці виділяють, крім загальних (базових, ключових), професійні (пов'язані із спеціальністю) та фахові (пов'язані із спеціалізацією) компетентності.

Аналіз визначень педагогічної компетентності дає змогу стверджувати, що педагогічна компетентність є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, яка при достатній мотивації та високому рівні професійності психічних процесів забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості педагога в процесі професійної діяльності.

Компетентнісний підхід у вищій освіті слід розуміти як єдність таких провідних положень:

1. Спрямованість на досягнення інтегральних показників підготовки майбутнього фахівця.

2. Системність набуття основних груп компетентностей – загальних (ключових), професійних і фахових.

3. Залежність системи компетентностей від рівня і ступеня вищої освіти, її поступове ускладнення, оновлення і збагачення.

4. Зорієнтованість на соціалізацію і професіоналізацію особистості, постійне поглиблення (вдосконалення) компетентностей в умовах неперервної освіти.

Принципова відмінність компетентнісної освітньої парадигми полягає в цільовій спрямованості вищої освіти, ціннісних орієнтирах суб'єктів навчання, очікуваних результатах освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців. Відповідно до реалій і потреб інформаційного суспільства компетентнісно орієнтована вища школа відмовляється від застарілої практики передавання та відтворення готових знань, спрямовує всіх учасників освітнього процесу на досягнення інтегральних показників в особистісному і професійному розвитку, під якими розуміють компетентності [7].

Діяльнісний підхід в освіті спрямований на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Ідея діяльнісного підходу пов'язана з діяльністю, як засобом становлення і розвитку суб'єктності. Тобто, у процесі і результаті використання форм, прийомів і методів освітнього процесу розвивається особистість, яка обирає, оцінює, програмує і конструює різні види діяльності, що задовольняють її потреби в саморозвитку і самореалізації.

Діяльнісний підхід в освіті – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами і теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методу трансляції знань і їх пасивного засвоєння, дозволяє досягти освітніх цілей, що втілюють потреби суспільства і держави.

На концептуальному рівні оновлення освітнього процесу на засадах діяльнісного підходу полягає у переорієнтації мети і завдань освіти і зачіпає всі компоненти складної ієрархічної системи освіти. Кінцевою метою навчання є формування способу дій. Зміст навчання становлять не задана система знань і потім засвоєння цих знань, а задана система дій і знання, які забезпечують освоєння цієї системи. Засвоєвати знання можна тільки оперуючи ними.

Із діяльнісним підходом найближче пов'язана категорія діяльності. У традиційному розумінні «діяльність» розглядаємо як прояв активності суб'єкта, що виражається в доцільній зміні навколишнього світу, а також у перетворенні людиною самої себе. Тлумачення діяльності дозволяє поняття «діяльнісний підхід» розглядати за трьома збалансованими напрямками:

1) діяльнісний характер підходу (активний, самостійний, перетворювальний) – процес навчання є завжди навчанням предметно-практичних та розумових дій;

2) розвиваюча спрямованість підходу – особистісний розвиток, який характеризує становлення особистості, її «саморозвиток» у процесі діяльності в предметному світі, при цьому не тільки індивідуальної, а й спільної, колективної діяльності;

3) особливості реалізації (організація й управління) діяльнісного підходу у навчанні – цілеспрямованість, мотиваційна обумовленість, самостійна або керована педагогом взаємодія студента з навколишньою дійсністю, коли відбувається розв'язання суперечностей між репродуктивним і творчим пізнанням, раніше засвоєною інформацією і новою [4].

Реалізація праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів забезпечує раціональну й оптимальну діяльність суб'єктів освітнього процесу, гарантоване досягнення поставлених цілей навчання, сприяє розвитку професійної готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. Головне завдання праксеологічного підходу у процесі підготовки майбутніх вчителів – вивчення й упровадження необхідного знання для здійснення ефективної діяльності, а також цінностей і змісту, цілей, дій, процедур, результатів та відповідної корекції.

Втілення функцій праксеологічного підходу у систему професійної підготовки майбутніх вчителів, сприяє реалізації головних його характеристик, таких як ефективність, що передбачає досягнення планованого результату з найменшими ресурсними витратами та результативність, що вказує на співвідношення поставленої мети й досягнутого результату. Власне ефективність досягнень та результативність засвідчують якісні показники професійної підготовки майбутніх вчителів.

Головне завдання праксеологічного підходу у процесі підготовки майбутніх вчителів – вивчення й упровадження необхідного знання для здійснення ефективної діяльності, а також цінностей і змісту, цілей, дій, процедур, результатів та відповідної корекції. Як слушно зауважує науковець Н. Сацков, реалізація праксеологічного підходу ґрунтується на інтеграції знання і діяльності як специфічної

форми активного ставлення до навколишнього середовища, змістом якого є певні зміни та перетворення, тобто вміння, цільовідповідність, дія. Дві величини – знання й ефективна діяльність – є основою праксеологічного підходу як цілеспрямованої системи сукупності принципів, що визначають загальну мету та стратегію орієнтованих праксеологічних дій і показують, як знання перетворюється в безпосередню продуктивну силу [11, с. 203].

Реалізація праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів забезпечує раціональну й оптимальну діяльність суб'єктів освітнього процесу, гарантоване досягнення поставлених цілей навчання, сприяє розвитку професійної готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. Саме розвиток професійної готовності студентів до педагогічної діяльності є головною метою системи підготовки майбутнього вчителя [1].

Головною умовою проблемного підходу є використання викладачами під час організації освітнього процесу проблемних ситуацій, які передбачають, що студент хоче вирішити важкі для себе завдання, але йому на даний момент не вистачає конкретних знань, а тому він буде змушений самостійно таку інформацію відшукати.

Проблемне навчання максимально спрямоване на розвиток особистості, допомагає у розкритті здібностей та задатків студентів під час навчання, сприяє самоактуалізації та дозволяє цілісно охопити зміст майбутньої діяльності. Таке навчання розширює значення цілей професійної підготовки, інтегруючи в собі навчальні, розвивальні та виховні завдання під час професійної підготовки студентів через розв'язування проблемних ситуацій. Основою такого навчання є джерело набуття знань, умінь і навичок через проблемний пошук. Перевага проблемного навчання над традиційним очевидна, адже ставить студентів в активну позицію, знання швидше засвоюються та використовуються на практиці.

Основні переваги проблемного навчання полягають в тому, що воно розвиває здібності студентів як суб'єктів учіння; викликає у них інтерес до учіння і відповідно сприяє виробленню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; пробуджує їхні творчі нахили; має різнобічний характер; виховує самостійність, активність і креативність студентів; сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, спроможної розв'язувати майбутні професійні та життєві проблеми.

Проблемне викладання-учіння складається з таких етапів діяльності суб'єктів дидактичного процесу:

- організації проблемної ситуації;
- формулювання проблеми;

- індивідуального або групового розв'язання проблеми об'єктами учіння;
- верифікації (перевірки, тлумачення систематизації) отриманої інформації;
- використання засвоєних знань у теоретичній і практичній діяльності.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, на нашу думку забезпечувати практичну спрямованість викладання психологічних дисциплін для студентів педагогів буде дотримання специфічних принципів освітнього процесу та реалізація особистісно-зорієнтованого, компетентісного, діяльнісного, праксеологічного та проблемного підходів в системі освіти. Ці концептуальні підходи можуть бути зреалізованими через використання інтерактивних методів та прийомів навчання, актуалізацію розвивального потенціалу психолого-педагогічної освіти, проблематизацію освітнього змісту, активізацію самостійності студентів. Практична спрямованість викладання психологічних дисциплін буде полягати у можливості майбутніх педагогів використовувати набуті знання уміння та навички на практиці, в оволодінні особистісними, соціальними та професійними (загальними та спеціальними) компетентностями, в розвитку особистісних здатностей, в реалізації здорового особистісного та професійного стилю життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біляковська О.Р. Праксеологічний підхід як основа якості професійної підготовки майбутніх вчителів в Україні та Польщі. URL: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/01338723_0.html

2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования. *Педагогика*. 1997. № 4. С. 11–17.

3. Галузинський, М.Б. Євтух В.Г. Основи педагогіки та психології вищої школи. Київ : ІНТЕЛ, 1995. 168 с.

4. Діяльнісний підхід // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Діяльнісний_підхід

5. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учебник для вузов. Изд. 2-е, доп., испр. и перераб. Москва : Логос, 2002. 384 с.

6. Зязюн І.А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна школа*. 2000. № 8. С. 12–13.

7. Компетентнісний підхід // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Компетентнісний_підхід

8. Принципи дидактики вищої школи. URL: <https://thelib.info/pedagogika/198494-principi-didaktiki-vishoi-shkoli/>

9. Ревенко Т. Щодо питання сутності освітнього процесу у вищій школі. *Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи* : зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу, 26 квітня 2018 р. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2018. С. 331–334.

10. Савчин М.В., Василенко Л.П. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога : навчальний посібник. Дрогобич : РВВДДПУ ім. І. Франка, 2012. 24 с.

11. Сацков Н.Я. Практический менеджмент: методы и приемы деятельности руководителя. Донецк : Сталкер, 1998. 448 с.

12. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 628 с.

13. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 560 с.